

De oude molen op de opnieuw een baken op de rand van

Natuurpunt Oost-Brabant springt als streekvereniging al langer in de bres voor het landschappelijk erfgoed. Zeker waar dat nog een uniek ensemble vormt met natuurwaarden (zie vorig nummer van Natuur en Landschap). Reeds meer dan 20 jaar geleden stak onze vereniging – samen met een aantal bezorgde dorpsgenoten – haar nek uit om de tot dan toe onbeschermd ijzerzandstenen molenromp van Betekom te redden. Zeer terecht, zo bleek later uit het gedegen studiewerk van Hélian Guislain. Na enkele (goedkopere) consolidatiewerken jaren geleden, willen we nu gaan voor een tweede toekomst van dit monument. Dat is mogelijk omdat de vereniging intussen enkele aanpalende terreinen heeft aangekocht.

De oude molen. Foto archief van Hélian Guislain

Molenberg van Betekom

Hageland en Kempen?

Rijke historie

Van in de 14de eeuw is er al sprake van een molen op de 50m hoge Molenberg vlakbij het centrum van Betekom. Er zijn tekeningen van de huidige stenen molen die dateren uit de 16e eeuw. De molenromp bestaat uit een ijzerzandstenen cilinder, uniek in de streek. Bouwstijl en materiaal laten zijn oorsprong in de 14e eeuw vermoeden, beide vertonen een zekere analogie met de Maagdentoren van Zichem. Door zijn strategische ligging als uitkijk over de Demervallei werd de molen herhaaldelijk in brand gestoken. De laatste keer gebeurde dit in 1914. Sindsdien staat de roestbruine molenromp als ruïne op de stilaan verboste berg.

Het initiatief voor de aankoop en bescherming van de Molenruïne te Betekom kwam van een lokale kern van de Regionale Vereniging Natuur en Landschap, waaruit de eerste Molenwerkgroep groeide. Zo kwam, bij openbare verkoop in mei 1990, de eigendom van het monument in handen van Natuurreservaten, het huidige Natuurpunt. De acties voor het behoud van de molen hebben er toe geleid dat deze opgenomen is als dorpsgezicht en de molenromp als monument.

In samenwerking met Monumenten en Landschappen en architectenbureau Gevers werd in het begin van de jaren 1990 een eerste conservatieproject gerealiseerd, waarbij de molenvoet werd geconsolideerd. Ook is belangrijk studiewerk geleverd door de Molenwerkgroep (cfr artikel 'De oude molen van Betekom' door Hélian Guislain).

De ruïne doorstaat voorlopig nog de tand des tijds, maar de molenkraag vertoont duidelijke tekenen van verval. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan de insijpeling van regenwater en de schade door wortels van kleine boompjes. Op termijn bedreigt dit het voortbestaan van de ruïne. Een tweede generatie van de molenwerkgroep wil samen met Natuurpunt, de gemeente Begijnendijk, architect P. Vanroy en de dienst Ruimte en Erfgoed de verdere conservatie van dit monument realiseren door zo snel mogelijk een consolidatie van de bovenrand en een bescherming tegen regeninslag te voorzien.

Natuurpunt heeft een tweeledige bedoeling met dit project. Enerzijds is dit het beschermen van natuur, landschap en cultureel erfgoed. Anderzijds is de toegankelijkheid van zulke integrale projecten een belangrijke voorwaarde om een draagvlak te creëren en zo een duurzaam behoud en beheer mogelijk te maken.

Naar een nieuwe toekomst

Het eerste doel van het recent opgestarte project is het voorkomen van verdere aftakeling van één van de belangrijkste molenruïnes in Vlaanderen. De molenruïne verder laten verkommeren zou getuigen van weinig respect voor ons erfgoed, opgebouwd door generaties voor ons. Concreet willen we de molenkraag consolideren en afdekken tegen insijpelend water. We willen hier geen tweede ramp meemaken zoals eerder met de Zichemse Maagdentoren. Het spreekt voor zich dat deze cilindervormige ijzerzandsteenstructuur bewaard wordt als ruïne, en niet opnieuw een functie krijgt als molen.

Het tweede doel van het molenproject is de molen terug in zijn landschappelijke context plaatsen. We hebben de intentie om de molenromp een belangrijke functie te geven als herkenningspunt van het Hageland en de Demervallei, met de typische getuigenheuvels en ijzerzandsteen. De ruïne moet zodoende terug in deze context worden geplaatst, rekening houdend met de strategische locatie van de molen, vanwaar de hele Demer- en een stuk van de benedenstroomse Dijlevallei kon worden overzien. Op deze wijze zijn er onder impuls van Natuurpunt in de streek al een aantal projecten gerealiseerd, denken we maar aan de Heimolen en het omliggende gebied Molenheide in Langdorp.

De verschillende onverharde holle wegen, de molenomgeving, de scharnierfunctie tussen Hageland en Kempisch landschap, het behoud en herstel van de natuurwaarden en de zorg voor het monument maken deel uit van het integraal project. Zo werden recentelijk een aantal percelen verworven rondom de molen. Dit biedt perspectieven voor het herstel van het uitzicht vanop de molen over de Demervallei.

Onze derde doelstelling beoogt de toegankelijkheid van de site en de verankering binnen de dorpsgemeenschap. Bij het publiek leeft die behoefte. Het is dus belangrijk dat de molenruïne occasioneel toegankelijk wordt zonder afbreuk te doen aan de sfeer van de site, noch aan het karakter van de ruïne. Ook de draagkracht van beide dient gerespecteerd te worden.

De conservatie moet een nieuwe, duurzame maatschappelijke verankering van de molen brengen als uithangbord van de buurt, de gemeente en de regio. Daarvoor wil de molenwerkgroep zich samen met het gemeentebestuur inzetten. De huidige molenwerkgroep verenigt lokale vrijwilligers met verschillende achtergrond en competenties, maar met eenzelfde bekommernis. Rond de tafel zitten Natuurpunt, het gemeentebestuur, het

Gemeentelijk Archief- en Documentatiecentrum en mensen met een wetenschappelijke achtergrond. De werkgroep kwam sinds 2010 vijftien keer bij elkaar in het prachtige Hof Van Uythem in Begijnendijk. Hier was ze te gast bij de trekkers van het Molenproject, namelijk Régine Wittermann (conservator molenruïne) en Hélian Guislain (voorzitter molenwerkgroep). Iedereen is welkom om mee te werken. Het verder betrekken van de lokale gemeenschap en andere socio-culturele verenigingen zal uiteraard belangrijk zijn voor het slagen van het project.

We hebben de ambitie om het project te realiseren in het kader van het honderdjarig bestaan als ruïne.

Stand van zaken

In deze fase van het project is het wachten op de resultaten van een onderzoek dat het KIK (Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium) dit voorjaar uitvoerde. Die studie doet onderzoek naar de toestand van de gebruikte ijzerzandsteen en de mate van verwerking en corrosie. Half mei werd op enkele testvlakken een aantal boringen uitgevoerd om via de weerstand een idee te krijgen van de stevigheid van de buitenkorst. Er werd geëxperimenteerd met erosiewerende producten om te controleren of deze het ijzerzandstenen oppervlak kunnen consolideren. Bij het schrijven van dit artikel is het nog wachten op de resultaten van deze studie. Ze zullen in grote mate de vereiste behandelingen bepalen, en eventueel het toekomstige uitzicht van de molenruïne.

Een tweede doelstelling van dit onderzoek is om een kwaliteitsbepaling van verschillende soorten ijzerzandsteen te maken, zodat hierrond aanbevelingen kunnen gebeuren bij renovatie. Met andere woorden: Welke groeve zal de steen leveren voor de verschillende ijzerzandstenen monumenten die onze streek rijk is. De mogelijkheid bestaat dat enkele nieuwe (kleine) exploitaties worden gedaan op minder kwetsbare gedeelten van ijzerzandsteenheuvels om streekeigen restauratiemateriaal te winnen

Het overlijden van Hélian deze zomer (zie in memoriam, p14) is een groot verlies voor de groep en het project. Hij had een zeer uitgebreide historische en technische kennis, maar ook de motivatie en daadkracht om resultaten te bereiken. Zijn inspirerend voorbeeld spoort de werkgroep aan om zijn werk verder te zetten. Zo blijft een stuk tastbare geschiedenis bewaard en kan de molenruïne uitgroeien tot de mascotte van Betekom. Want een dorp dat zijn geschiedenis omarmt, behoudt zijn identiteit voor de toekomst.

Steun het Molenproject

Natuurpunt Oost-Brabant schuift het Betekomse Molenproject naar voor als één van de speerpuntprojecten in de fondsenwervingscampagne 2012. Jouw gift kan bijdragen tot het bewaren van een uniek Hagelands monument in een prachtig natuurgebied. Maak mee de droom van de molenwerkgroep waar die zich engageert om hiermee één van de levenswerken van Hélian Guislain duurzaam te verankeren in dorp en streek.

Storten kan op rekening IBAN BE56 2930 2120 7588 van Natuurpunt Beheer, Coxiestraat 11 te 2800 Mechelen met vermelding 'project 3963 Restauratie Oude Molen'.

Koen Baert, op basis van visietekst van Hélian Guislain

De oude molen. Foto archief van Hélian Guislain

